

بند کمال خان و نقش آن بر سیاست آبی افغانستان با ایران*

Kamal Khan Dam and Afghanistan's Role on Iran's Water Policy

Muhammad Alam ARAM**

چکیده

این مقاله به توضیح بند کمال خان و نقش آن بر سیاست آبی افغانستان با ایران می‌پردازد. بند کمال خان یکی از بندهای مهمی بوده که برای افغانستان از لحاظ سیاسی، اقتصادی، امنیتی، اجتماعی و محیط زیستی ارزش خاصی داشته و برای ایران نیز مهم پنداشته می‌شود. ایران یگانه استفاده کننده حق آبه رود هیرمند می‌باشد. احداث بند کمال خان دارای اثرات خاصی بالای ایران خواهد گذاشت و با تکمیل و بهره برداری آن، قسمت زیادی از آب مورد ضرورت این کشور که فراتر از حقایبه تعیین شده بر اساس معاهده سال ۱۵۳۱ استفاده می نمود؛ از دست خواهد داد.

کلیدواژه ها: دیپلماسی آب، بند کمال خان، رود هیرمند، منازعات آبی.

Abstract

This article explains Kamal Khan's dam and its role in Afghanistan's water policy with Iran. This dam is one of the most important clauses that has particular value to Afghanistan politically, economically, security, socially and environmentally and also considered important to Iran. Iran, is the only user of Helmand River, the construction of Kamal Khan Dam has special effects that by completing and exploiting it, it loses much of its necessary water which has been used beyond the rights specified in the 1972 treaty.

Keywords: Kamal Khan Dam, Water Diplomacy, Helmand. River, Water Conflicts.

* تاریخ دریافت مقاله: ۰۳،۱۲،۲۰۲۲ - تاریخ پذیرش نهائی مقاله: ۲۰،۱۲،۲۰۲۲

** استاد فاکولته حقوق و علوم سیاسی پوهنتون تخار_ایمیل: آدرس: muhammalamaram@gmail.com، او ار سی ای دی: ۰۰۶۵-۶۱۴۶-۰۰۰۲-۰۰۰۰

مقدمه

آب به عنوان مهم‌ترین هدیه خدا دادی از اهمیت خاصی برخوردار بوده و یگانه ماده حیاتی است که تمام موجودات به آن نیاز دارند. اما طوری که دیده می‌شود این ماده در اختیار همگان قرار نداشته و از همین جاست که مشکلات ناشی از آب بین کشورها پیوسته وجود داشته است. افغانستان در این جمع در ساحه ای قرار گرفته است که از یک سو همسایه کشور های کم آب مانند اوزبیکستان، پاکستان بوده و از طرفی دیگر نسبت به بعضی از کشورهای همسایه خود، از آب نسبتاً قابل ملاحظه ای برخوردار بوده و اگر بصورت درست این آب‌ها مدیریت شده و مورد استفاده قرار بگیرد مشکلات کم آبی این کشور مرفوع خواهد شد. طوریکه دیده می‌شود سالهاست که از اثر عدم مدیریت سالم منابع آبی، بیشترین منافع را نسبت به خود افغانستان سایر کشور ها از این منابع آبی استفاده می‌نمایند. از طرف دیگر به نسبت عدم ثبات داخلی در افغانستان، مداخلات و استفاده جوئی های عده ای از کشورهای هم مرز به حدی پیش رفته است که در صد استفاده از منابع آبی افغانستان برآمده و هنوز هم بسنده نمی‌دانند. بنا دیده می‌شود که از مدتهای طولانی بدین سو شاهد بروز منازعات ناشی از آب بین افغانستان و سایر کشورهای هم مرز هستیم که این امر به یقین در تعیین خطوط اساسی سیاست خارجی افغانستان نقش اساسی خود را داشته و سیاست خارجی این کشور به نحوی متأثر از همین منازعات آبی بوده است.

منازعات آبی افغانستان از دیر زمانی به عنوان یک چالش جدی و مهم در فرا راه حکومت ها در این کشور قرار داشته است. خصوصاً در سمت غرب این کشور ایران بیشتر به منابع آبی افغانستان وابستگی شدید دارد و بصورت مداوم خواهان تغییر رژیم حقوقی رود هیرمند بوده و همواره در تمام مذاکرات خود روی این مسئله پا فشاری مینماید. این نگرش ایران در ذات خود برای افغانستان در تدوین سیاست خارجی اش درد سر ساز بوده است. در گذشته افغانستان یک کشور قدرت‌مند برای مهار آبهای داخلی خود نبوده ولی در طی سالهای اخیر این جرئت را حاصل نموده تا آبهای داخلی خود را مدیریت کند. در حوزه مدیریت آب‌های داخلی یکی از این اقدام‌های اساسی این کشور افتتاح بند کمال خان میباشد.¹ با سقوط نظام جمهوری و روی کار آمدن امارت اسلامی افغانستان هنوز مشخص نیست که پالیسی امارت اسلامی در قبال مدیریت منابع آبی چگونه خواهد بود و مطمئناً می‌توان گفت که بهره وری از بند کمال خان سیاست خارجی این کشور را با ایران که شریک آبی افغانستان غربی می‌باشد، تحت تاثیر خویش قرار خواهد داد.

دیپلماسی آب

آب به عنوان یک عنصر ارزشمند در سراسر جهان از جایگاه ویژه ای برخوردار است، زیرا از یک طرف نفوس جهان رو به افزایش بوده و از طرف دیگر با وجود نیازمندی روز افزون بشریت به آب‌های شیرین، این ماده حیاتی به اثر استفاده های زیاد رو به کاهش است. بناً این افزایش ضرورت های آبی و کاهش منابع آب های شیرین جهت رفع نیازمندی های بشریت و تلاش کشور ها برای بدست آوردن ابزار نفوذ و فشار بر یکدیگر، مقوله جدیدی را به نام دیپلماسی آب در بین کشورها رایج ساخته که هدف از آن مدیریت منابع آب، در جهت استفاده دیپلماتیک از آن به منظور دستیابی به اهداف اقتصادی، اجتماعی، امنیتی و سیاسی یک دولت در برابر سایر کشور ها می‌باشد.²

در عصری که ما زندگی می‌نمائیم بدون شک یکی از مباحث گرم دیپلماسی آب بوده و مهم ترین جدال هم جدال بر سر آب میباشد. زیرا چالش بر سر منابع آب و حقا به در واقع گره گشای اصلی چالش‌ها و رقابت‌ها است. به همین دلیل

۱. پرکار: اختلاف ایران و افغانستان بر سر آب (Parkar: Ihtilaf Afganistan ve Iran Ber Seri AB). بی بی سی، <https://www.youtube.com/watch?v=usnMz0sSyU>، (تاریخ دسترسی: ۲۰۲۱/۳/۳).

۲. محمد سالم اکبر، (۱۳۹۷)، فرهنگ اصطلاحات آب و هوا شناسی (Farhangi Istilahati Ab ve Havasinasi)، کابل: پروانه گرافیک، ص. ۴۸۰.

بند کمال خان و نقش آن بر سیاست آبی افغانستان با ایران

مدیریت منابع آبی مثابه توسعه پایدار منطقی، مفهومی جز عبور از تناقضات و تضادهای فاجعه بار آفرین ندارد. به عبارتی دیگر توسعه متوازن و هماهنگ منطقه ای می‌تواند بر چالش‌های مزمن آب نقطه‌ی پایان بگذارد و سیاست‌های سلبی را به سیاست‌های ایجابی تبدیل کند.³

این دیپلماسی بطور معمول توسط دیپلمات‌های کار کشته‌ی وزارت امور خارجه کشورها اعمال می‌شود. در این نوع دیپلماسی سنتی و کهنه آب منحصی ابزار برای دستیابی به سایر هدف‌ها پنداشته می‌شود و حد اکثر ارزشی که به آب قایل است این است که آب‌های فرامرزی را کشورهای بالا دست منحصی نقطه قوت دانسته و به این می‌اندیشند که چگونه سایر مشکلات بیرونی خود را با مبادله این کالا حل کنند. در دیپلماسی سنتی هیچ توجهی به ماهیت و واقعیت آب نمی‌شود و کمتر روی مسایلی مانند جغرافیای آب، مقدار آب، کیفیت آب، انواع نیازهای آبی امروز و فردای یک حوزه آبریز و... تمرکز نمی‌کنند و یکسره سعی بر این است تا آب منحصی ابزاری در دست داشته بر روی میز مذاکرات گذاشته شود و با پیش کش نمودن این ماده‌ی حیاتی، سایر نیازها و خواسته‌ها را از همسایه‌های شریک در حوزه‌های آبی مشترک مرفوع کنند.⁴

امروزه برای حل بزرگ‌ترین چالش‌های بشریت و حتی تبدیل کردن این چالش‌ها به امیدوار کننده‌ترین فرصت‌ها در سطح منطقه ای و جهانی به طور فزاینده‌ای، جهان نیاز به مشارکت مؤثر بین دانشمندان، سیاستمداران و دیپلمات‌ها دارد. رسالت دیپلماسی آب این است که چگونگی همکاری این سه گروه را فراهم کند و بجای چانه زنی برای کسب منافع بیشتر هر یک از طرفین، اصول علمی و عینی را مبنا قرار می‌دهد تا بدون نیروهای بیرونی، مقدار آب و نیازهای طرفین معین گردد. در شرایط امروزی نیاز به دیپلماسی آب در حال رشد است منظور ما از دیپلماسی آب چگونگی همکاری متخصصین، سیاستمداران و دیپلمات‌ها برای تحلیل وضعیت حوزه‌های آبریز و سیاست‌گذاری مبتنی بر مقدار آب، اهمیت آب و نیازهای آبی در یک حوزه آبریز می‌باشد. از عناصر اصلی دیپلماسی آب مذاکرات تخنیکی بجای مذاکرات دیپلماتیک می‌باشد و نقش اصلی را در این مذاکرات متخصصین آب بدوش دارند. در دیپلماسی آب به جای چانه زنی‌ها، ادعاها، فشار وارد کردن‌ها و غیره فاکتورهای چون؛ شرایط جغرافیایی حوزه آبریز، مشخصات هایدروژئیک حوزه آبریز، شرایط اقلیمی حوزه آبریز، میزان استفاده هر کشور در زمان حال، گذشته و آینده، نیازهای اقتصادی و اجتماعی مردم حوزه آبریز مشترک، جمعیت ساکن حوزه در هر کشور، وضعیت زیست محیطی در حوزه و غیره فاکتورها بررسی می‌شود و بر مبنای مقدار آب موجود، نیازها و خصوصیات آب موجود سهم هر کشور مشخص و معین می‌گردد.⁵

اگر حل مسأله هیرمند با کشور ایران را مثال بزینم موافقت نامه‌های چون حکمیت گلد اسمیت، حکمیت مک‌ماهون، معاهده سال ۱۹۳۸ هیچ گاهی مورد توافق افغانستان و ایران واقع نشد و هر یک به شکلی از اشکال این حکمیت‌ها را نپذیرفتند. معاهده تقسیم آب رود هیرمند در سال ۱۹۷۲ تنها معاهده بود که دیپلماسی آب در آن رعایت شد چنان که مسؤولیت سیاست‌گذاری (پالیسی سازی) مذاکرات را گروه متخصص و تخنیکی بدوش داشتند، سیاستمداران از اقدامات متخصصین حمایت کردند و دیپلمات‌ها نیز چهارچوب معاهده را بر مبنای دریافت‌های متخصصین ساختند.

معاهده سال ۱۹۷۲ خوشیدی رود هیرمند بر اساس نتایج مطالعات متخصصین خارجی یعنی اعضای کمیسیون بی‌طرف دلتای هیرمند عقد شد. این معاهده بهترین و ایده آل‌ترین معاهده ای است که تا حال افغانستان عقد کرده است. این معاهده که بر مبنای مطالعات کمیسیون بی‌طرف با بررسی فاکتورهای علمی و تعیین نیازهای دو طرف بطور

۳ عبدالغفور آرزو، (۱۳۹۵)، تداوم سیاست خارجی و چالش‌های مرحله گذار (Tedavum Siyaseti Harici ve Çalı hayı Merhaleyi Guzar)، دوشنبه: سفارت کرای جمهوری اسلامی افغانستان، ص. ۱۳۷.

۴ یحیی حازم، (۱۳۹۵)، آب‌های فرامرزی افغانستان (Avhayi Faramarzi Afganistan)، سه تهدید و سه فرصت، چهارمین کنفرانس ملی آب، ۱۶ حوت.

۵ یحیی حازم، (۱۳۹۵)، آب‌های فرامرزی افغانستان: سه تهدید و سه فرصت (Abhayi Faramarzi; Se Tehdit ve Se Firsat)، چهارمین کنفرانس ملی آب، ۱۶ حوت.

واضح و روشن حقایق جانب ایران را محاسبه و تعیین کردند. حقایق تعیین شده ۲۲ متر مکعب آب در ثانیه، در اوایل برای ایران قابل پذیرش نبود، ولی؛ اساس علمی داشت و دروازه هر گونه چانه زنی های کلان و وارد کردن فاکتور های غیر از آب که بتواند بصورت جدی خللی بر نتیجه مطالعات وارد کند را بست. با آنکه چهار متر مکعب آب بر ثانیه منحیث حسن نیت به حقایق ایران اضافه شد و ایران نیز سر انجام حاضر شد تا نتیجه این مطالعات را بپذیرد و معاهده ۱۹۷۲ آب رود هیرمند عقد شد. در جهان امروز و بخصوص در منطقه ما، آب ماده بی جاگزین است و مذاکره و موافقه بر سر این ماده حیاتی و استراتژیک مذاکره و موافقه بر سر چگونگی سرنوشت نسل آینده انسان ها است. بنا بر این مذاکره، موافقه و معاهده باید در فضای مناسب و با روش های علمی و درست آن صورت گیرد.⁶

آب های فرامرزی مسئله ای محوری در سیاست جهانی به شمار می رود. در حال حاضر ۱۴۸ کشور به صورت کامل یا نسبی در حوزه رود های بین المللی قرار دارند. به عبارت دیگر تقریباً بخشی از قلمرو کشورهایی که در خشکی واقع شده اند (جزیره نیستند) در محدوده حوزه و رود های فرامرزی قرار داشته و این کشورها منابع آب مشترک سطحی یا زیر زمینی با همسایه گان خود دارند. از نظر وسعت در مقیاس جهانی حوزه رود های بین المللی ۴۶ درصد سطح خشکی های کره زمین را در بر می گیرد و ۴۰ درصد جمعیت جهان را در خود جای می دهد و به صورت تقریبی ۶۰ درصد رود های جهان در این حوزه ها جاری هستند. بنابر این منابع آب موجود در حوزه رود های بین المللی برای کشورهای واقع در محدوده آن اهمیت حیاتی دارد.

مدیریت آب در بسیاری از حوزه های فرامرزی به شدت رنگ و بوی سیاسی به خود گرفته و تأثیرات قابل ملاحظه ای بر فرایند پیش گیری از منازعه، ثبات منطقه ای (صلح سازی مبتنی بر مسائل زیست محیطی) و حکمرانی بین المللی بر جای نهاده است. بنابر این مدیریت آب های فرامرزی حوزه ای است که پیوند عمیقی با سیاست خارجی دارد. چالش ها و فرصت های ناشی از آب های فرامرزی هنوز هم به عنوان یک هدف حیاتی در سیاست خارجی نگرین شده می شود بلکه اغلب در لابلای متون و خط مشی های سیاست گذاران عرصه سیاست خارجی و امنیتی به آن اشاره می شود. در واقع موضوع آب هنوز یک مسئله فنی و پدیده ای زیر همکاری های مربوط به توسعه باقی مانده است. بسیاری از مسائل و چالش ها در مدیریت آب به طور کلی و آب های فرامرزی به طور اخص جنبه فنی دارند که از جمله آنها می توان به جمع آوری و تحلیل داده ها به منظور برنامه ریزی و استفاده از منابع آب و همچنین تعیین استندرد ها برای تأثیرات زیست محیطی اشاره کرد. علاوه بر این، سیاست گذاران حوزه توسعه که غالباً از دیدگاه های فنی حمایت می کنند توانسته اند ابزار های نسبتاً جامعی برای جلب توجه و حل منازعات مربوط به آب ارائه کنند. با این حال صاحب نظران عقیده دارند که همکاری های فنی و راه حل های فنی ارائه شده از سوی کارشناسان در حوزه ای که به شدت سیاسی و منازعه بر انگیز است به تنهایی قادر به حل همه مسائل و مشکلات نخواهد بود.⁷

بحران کنونی آب تهدیدی علیه ثبات سیاسی داخلی، منطقه ای و جهانی است. در سطح منطقه ای مدیریت منابع آب به طور روشن به عنوان ابزار سیاست خارجی مورد بهره برداری قرار می گیرد و کشمکش ها بر سر منابع آب به طور فزاینده موجب تشنج در روابط بین دولت هاست. لذا حاکمیت بر منابع آبی، یکی از موضوعات مهم ژئوپلیتیکی امروز جهان بشمار می آید. حرکت آب به عنوان یک منبع طبیعی سیال و گذر آن از مرز های قراردادی کشورها موجب ایجاد این حساسیت گردیده است. به عنوان مثال در نقاطی که رود های بزرگ از چند کشور همسایه عبور می نماید عملکرد کشور های بالا دست رود بر کیفیت آب و میزان برداشت از آن و یا ذخایر طبیعی موجود در آن، موضوعی است که

۶ یحیی حازم، (۱۳۹۵)، آب های فرامرزی افغانستان: سه تهدید و سه فرصت (Abhayi Faramarzi; Se Tehdit ve Se Firsat)، چهارمین کنفرانس ملی آب، ۱۶ حوت.
۷ سید عباس عراقچی، (۱۳۹۴)، دیپلوماسی آب های فرامرزی و نظام بین المللی (Diplomasi Abhayi Faramarzi ve Nizami Beynül-millell)، تهران: نشر وزارت امور خارجه، ص. ۱۷-۱۸.

بند کمال خان و نقش آن بر سیاست آبی افغانستان با ایران

همواره مناقشه بر انگیز است. رود راین در اروپا، رود های آمو و سیر دریا در آسیای مرکزی و رود های گنگ و سند در آسیای جنوب شرقی و رود اردن در خاور میانه یا هم رود ارس، اروند رود یا هیرمند در مرز مشترک ایران و عراق و ترکیه و ایران و افغانستان محتاج برنامه ریزی سیاسی خاصی در بهره برداری از این منابع آبی می باشد.⁸

تذکر این نکته هم ضروری است که عامل اصلی کشمکش های کنونی بر سر آب، تخصیص یک جانبه و بدون انجام مشورت یا انحراف جریان آب مشترک به وسیله یک کشور مجاور رودخانه است که در قسمت بالای رودخانه به عنوان کشور بالا دست از آن سود می برد و این امر همکاری های منطقه ای را بر هم میزند. اگر همکاری های منطقه ای در پهلوی امور فنی مثل اطلاعات آب آشامیدنی، پیش بینی وقوع سیل، کار های مشترک برای تولید نیروی برق و بازیابی آب و سایر مسایل اطلاعاتی و امنیتی را هم شامل گردند بدون شک می توان قسمت زیادی از منازعات را در قالب منازعات آبی حل و فصل نمود. دایره منازعات بر سر منابع آبی زمانی مهم تر تلقی خواهد شد که دانسته شود که، انسان نه تنها برای آشامیدن و تولید مواد غذایی بلکه برای به گردش درآوردن چرخ اقتصادی کشور ها و تأمین انرژی مورد نیاز نیز به منابع آبی شدیداً نیازمند است.

شاید تا چندی قبل آب تنها به عنوان یک منبع با ارزش در نظر گرفته می شد بلکه بیشتر به عنوان یک نعمت طبیعی رایگان به حساب می آمد ولی هم اکنون آب به یک سرمایه برای بسیاری از کشور های منطقه و جهان تبدیل شده و حتی فراتر از آن این موضوع در مورد آب های مشترک می تواند به تنش های کلان منتهی گردد. در صورتی که کشور های واقع در قسمت بالای رودخانه های بین المللی اقدام به اجرای پروژه هایی کنند که جریان آب را در کشور های پائین دست کاهش دهد که در این صورت وقوع تنش اجتناب ناپذیر است. خصوصاً آنکه انجام مذاکرات هم چندان موثر نمی باشد و هیچ قانون بین المللی موثر و رضایت بخشی وجود ندارد که بتواند مسائل و منازعات مربوط به آب های مشترک را حل نماید. و از طرفی کنترل منابع آب یکی از ابزارهای متعدد معامله سیاسی و بخشی از یک سیستم پیچیده اهرم های فشار سیاسی و اقتصادی به شمار می آید.⁹

طوری که سلیمان دمیرل نخست وزیر اسبق ترکیه در رابطه به مداخله کشور های عربی در مورد آب دجله و فرات بیان داشته بود که " آیا تاحال ما ادعا کرده ایم که عراق و سوریه باید منابع نفت خود را با ما به اشتراک بگذارند؟ یقیناً که نه پس آنها هم نمی توانند در مورد منابع آب ما ادعایی داشته باشند". یعنی ما به خود اجازه نمی دهیم تا در مورد نفت و گاز کشور های عربی بحث نمائیم، برای دیگران هم اجازه نخواهیم داد تا آنها در مورد آب ما صحبت نمایند، زیرا که آب همانند منابع طبیعی و ثروت ماست طوری که نفت و گاز ثروت آنهاست.

دیدگاه دمیرل ریشه در دیدگاه های تمامیت ارضی مطلق دارد. بخاطر پدیده های ناسیونالیستی چون غرور و افتخار ملی در ارتباط به داشتن و مالکیت زمین و اهمیت آن به منافع ملی کشور ها تمایل به ادعای مالکیت کامل رودخانه ها و منابع آبی را دارند که از خاک شان شروع میشود. برای همین مسایل اشتراک گذاری آب، مسایل حاکمیت و صلاحیت ملت و دولت را به پیش کشیده و به تنش های دیپلماتیک و حتی خشونت می انجامد. چنین نگرشی به موضوع آب به ملل بالادست قدرت سوء استفاده از آب را می دهد. به گونه مثال میشود به موضوع تنش ها میان عراق، سوریه و ترکیه در مورد رود فرات اشاره نمود. به دلیل اینکه ترکیه کشور بالا دست است، عراق و سوریه تا اندازه ای از پالیسی های ترکیه خود شان را آسیب پذیر می دانند.¹⁰

۸ سید محمد رضا دست، غیب و دیگران، (۱۳۹۶)، نظام حقوق بشردوستانه اسلامی ناظر به حق برآب (Nizami Hukuk Basar Dustane Islami Nazir Be Hukuk Abha)، تهران: انتشارات خورسندی، ص. ۵۲.

۹ سید محمد رضا دست غیب و دیگران، (۱۳۹۶)، نظام حقوق بشردوستانه اسلامی ناظر به حق برآب (Nizami Hukuk Basar Dustane Islami Nazir Be Hukuk Abha)، تهران: انتشارات خورسندی، ص. ۵۳.

۱۰ مریم هوتکی، (۱۳۹۶)، آب، مدیریت و مشارکت (AB, Mudiriyet ve Musarikat)، کابل: انتشارات عازم، ص. ۵۴.

رود نیل برای مصریان ازچنان اهمیتی برخوردار است که هیچ موضوعی مرتبط به مصر را نمی‌توان بدون ذکر رود نیل ملاحظه نمود. طوری که از گذشته‌ها این اصل در مورد مصر بوسیله هرودت مؤرخ معروف یونانی و بعد ها توسط دیگر اندیشمندان بیان شده، صدق میکند که گفته میشود "نیل هدیه خداست و مصر هدیه نیل است" شکوه و جلال تمدن باستانی مصر و این همه تحولات قابل ملاحظه در عرصه‌های مختلف مصر را از فعالیت‌های زراعتی و اقتصادی شروع تا فعالیت‌های عمرانی و همه‌نمی‌توان بدون در نظر داشت اهمیت رود نیل مطالعه نمود.¹¹

لازم به ذکر است که وقتی که ایران درقبال افغانستان از نوع سیاست تمامیت مطلق سرزمینی استفاده می‌نماید در یکی از جلساتی که به اشتراک هیئت‌های جانبین (ایران و افغانستان) تدویر یافته است، نماینده با صلاحیت کشور ایران بر قبولی و پذیرش دیدگاه اصل تمامیت مطلق سرزمینی پا فشاری می‌نماید که توسط هیئت افغانی این خواست پذیرفته نمی‌شود. به دلیل اینکه هنوز ایران نسبت به بسیاری از مناطق خویش نظریه حاکمیت مطلق سرزمینی را به نفع خویش دانسته و از پذیرش دیدگاه تمامیت مطلق سرزمینی ابا ورزیده اند اما وقتی که این حرف از جانب یکی از هیئت مذاکره کننده افغانی برای جانب ایران گوشزد می‌شود که ایران نسبت به رودخانه هیرمند نباید دیدگاه خویش را از پذیرش اصل حاکمیت مطلق سرزمینی به تمامیت مطلق سرزمینی تغییر بدهند، میگویند که نباید هیئت افغانی از کشور های دیگر (عراق و کشور های عربی) نمایندگی بکنند؛ زیرا که ایران نسبت به سایر همسایگان خویش نظیر عراق از اصل حاکمیت مطلق سرزمینی استفاده می‌کنند ولی نسبت به قریه رودخانه هیرمند که با افغانستان در قسمتی از قلمرو اش ۳۵ کیلو متر مرز مشترک دارند، می‌خواهند با فریب اذهان افغان‌ها دیدگاه اصل تمامیت مطلق سرزمینی را در نظر داشته باشند.¹²

پیشینه تاریخی تاسیس بند کمال خان

پیشینه تاریخی بند کمال خان را باید همراه با رود هیرمند مطالعه نمود، زیرا که تاریخ بند کمال خان با این رود گره خورده و مطالعه یکی بدون دیگری مفهومی نخواهد داشت. گر چند کار دیزاین و ساخت بند (سد) کمال خان بر می‌گردد به سال ۱۹۶۶ اما در این مدت به دلیل تداوم نا امنی در کشور نگذاشت این پروژه بزرگ افتتاح و به بهره برداری برسد. تا بالاخره به همت حکومت افغانستان کار رسمی آن در سال ۲۰۱۲ آغاز گردید.

بند کمال خان که در ۱۸ کیلومتری شمال ولسوالی چهاربرجک و ۹۵ کیلومتری جنوب شهر زرنج مرکز ولایت نیمروز با توان ذخیره سازی ۵۲ میلیون مترمکعب آب موقعیت دارد. ارتفاع این بند ۱۶ متر بوده و توان کنترل آب و سیلاب‌های موسمی آن بسیار بالا است. با تکمیل این بند آب‌گردان، علاوه بر تأثیر مثبت روی محیط زیست منطقه، بیش از ۱۸۰ هزار هکتار زمین زیر آبیاری قرار گرفته و در حدود ۹ میگاووات برق تولید خواهد شد و زمینه کسب و کار در این مناطق افزایش خواهد یافت.¹³

بند کمال خان بر روی رودخانه هیرمند اعمار می‌شود. این رودخانه از کوه‌های مناطق مرکزی افغانستان سرچشمه گرفته و پس از طی مسافت حدود ۱۱۰۰ کیلومتر در دریاچه هامون؛ دریاچه‌ای مشترک میان افغانستان و ایران میباید سرازیر می‌شود.¹⁴

۱۱ شیرزمان باختی، (۱۳۹۶). اهمیت رود نیل برای مصر (Ehmiyeti Rodi Niyi Berayi Mısır)، مجله علمی پوهنتون تخار، سال سوم، شماره دوم، تابستان، نمره مسلسل ۸ ارگان نشراتی پوهنتون تخار، ص. ۵۶.

۱۲ محمدعلم آرام، (۱۳۹۸)، نظام حقوقی رودخانه های بین‌المللی غیرقابل کشتی‌رانی ونقش آن درجولگیری از منازعات آبی (مطالعه موردی رودآمو) (Nizami Hukuki Rudhanehayi Pishina e Tarikhi Band e Kamal Khan) (تاریخ دسترسی: ۲۰۲۲، ۲۰۱۷)

۱۳ پیشینه تاریخی بند کمال خان (http://www-bbc-com.con.ampproject.org/v/s/www.bbc.com/persian/afghanistan) (تاریخ دسترسی: ۲۰۲۲، ۲۰۱۷)

۱۴ حمید پیشگاه هادیان و سید علی رضا حجازی، چالش‌های مشترک هیدروپولیتیک ایران با عراق و افغانستان از سال ۲۰۰۱ تا ۲۰۱۰ مطالعه موردی اروند و هیرمند (Çalışmaları Hidropolitik Iran Ba Irak)، فصلنامه علمی- پژوهشی علوم سیاسی و روابط بین الملل.

بند کمال خان و نقش آن بر سیاست آبی افغانستان با ایران

رود هیرمند در قسمت خوابگاه، به دو شاخه تقسیم می‌گردد که یکی آن به طرف شمال و شاخه دیگر آن به طرف شمال‌غرب به مسیر خود ادامه می‌دهند. شاخه شمالی که بخش‌های از خط مرزی میان ایران و افغانستان را تشکیل می‌دهد، بعد از آنکه چخانسور را آبیاری می‌کند به دریاچه‌ی هامون می‌ریزد. شاخه دومی آن که بطرف شمال‌غرب مسیر دارد، وارد ایران می‌شود و در چاه نیمه‌های زابل ذخیره می‌شود. سیستان تاریخی که زمانی گدام غله منطقه پنداشته می‌شد و شهرهای سر سبز و آباد بُست، زرنج و نادعلی را هم چون نگین‌های سبز در خود جای داده بود، درکناره‌های رود هیرمند شکل گرفته و از آب همین رود آبیاری می‌شوند.¹⁵

طوری که در بالا تذکر داده شد، نام بند کمال خان با نام رود هیرمند یکجا گره خورده است و نمی‌شود که از اهمیت رود هیرمند و استفاده از آب آن در افغانستان و ایران یاد آوری نمود و یگانه رودخانه‌ای است که کشت و زراعت، تولید برق آبی، آبیاری اراضی و استفاده برای شرب در بخش‌های زیادی در این دو کشور به این رودخانه وابسته می‌باشد بناً حیات جمعی مردمان دوطرف بر اساس استفاده از این رودخانه تداوم می‌یابد.

افغانستان از جمله‌ی کشورهای در حال توسعه و دارای منابع آبی قابل توجه است و منابع آبی آن معمولاً از طریق بارندگی‌های فصلی تأمین می‌شود و در مناطق مرتفع کوهستانی معمولاً به شکل برف فرود آمده و ذخایر برفی و کوهستانی را تشکیل می‌دهد و با فرا رسیدن فصل بهار و گرم شدن هوا، این ذخیره‌ها آب شده و در رودخانه‌ها جریان می‌یابد. افغانستان برای توسعه خود، نیازمند مدیریت آب برای کشاورزان ولایت نیمروز است که از خشک‌سالی رنج می‌برند. این کشور با توجه به نیازمندی‌اش به آب، در سیاست خارجی‌اش در مورد آب نسبت به ایران، به معاهده سال ۱۹۷۲ که بین موسی شفیق، صدراعظم افغانستان و امیر عباس هویدا، نخست وزیر وقت ایران امضاء شد، پای‌بند می‌باشد. بر این اساس، کمیته مشترک کمیساران آب هیرمند میان ایران و افغانستان ایجاد شد و دو کشور در این رابطه همکاری می‌کنند. بر اساس گزارش‌های در حال حاضر مقدار آبی که به ایران می‌رود، چندین برابر مقداری است که در معاهده ۱۳۵۱ پیش‌بینی شده است.¹⁶ یعنی بر اساس معاهده هیرمند سال ۱۳۵۱ حقایق ایران ۲۲ مترمکعب در ثانیه به اضافه چهار مترمکعب حسن نیت و روابط همسایه داری است که جمعاً ۲۶ مترمکعب در ثانیه و ۸۲۰ میلیون مترمکعب در سال می‌گردد. تا اکنون در مقایسه با ایران، افغانستان گام مثبت و موثری در راستای مدیریت آب، بر نداشته است.¹⁷

رود هیرمند یکی از رودهای پر آب حوزه‌ی دریایی هیرمند بوده که به تنهایی ۸٪ آب این حوزه را تأمین می‌کند. حدود ۱۲۸۶۴۱ کیلومتر مربع از اراضی ولایات غزنی، بامیان، دایکندی، ارزگان، کندهار، هیرمند و نیمروز را از همین آب آبیاری می‌نمایند و حیات ۳۰۹۳۵۷۹ نفر از ساکنین منطقه به آب این رودخانه وابسته است. از آب رود هیرمند در داخل افغانستان و هم چنین در کشور ایران که همسایه غربی افغانستان است، در قالب پروژه‌های کوچک و بزرگ بهره برداری‌های صورت گرفته است که به صورت مختصر به برخی از این بهره برداری‌ها اشاره می‌شود.¹⁸

۱۵ نجیب آقا فهیم، (۱۳۹۳)، وضعیت حقوقی حاکم بر رودخانه هلمند (Vaziyeti Hukuki Hakim be Rudhaneyi Helmand)، کابل: انتشارات عازم، ص ۴۴-۴۵.

۱۶ فرامرز تمه، (۱۳۹۳)، سیاست خارجی افغانستان در سپهر همکاری‌های منطقه‌ای (Siyaseti Afganistan Der Spher Hamkarihayi Mantikayi)، جلد اول، کابل: مرکز مطالعات استراتژیک وزارت امور خارجه، ص. ۹۹.

۱۷ پرگار: اختلاف ایران و افغانستان بر سر آب (Parker: Ihtilaf Afganistan ve Iran Ber Seri AB)، بی بی سی، <https://www.youtube.com/watch?v=3usnMz-sSyU>، (تاریخ دسترسی: ۲۰۲۱/۳/۳)

۱۸ نجیب آقا فهیم، (۱۳۹۳)، وضعیت حقوقی حاکم بر رودخانه هلمند (Vaziyeti Hukuki Hakim be Rudhaneyi Helmand)، کابل: انتشارات عازم، ص. ۴۸.

استفاده افغانستان از آب هیرمند

در افغانستان تا به حال دو نوع بهره برداری از آب رود هیرمند صورت گرفته است؛ یکی آبیاری زمین های زراعتی و دیگری استحصال برق می باشد.

۱) آبیاری زمین های زراعتی

افغانستان از جمله کشورهای است که زیر بنای اقتصادی آنرا زراعت تشکیل داده و حدود ۸۵٪ مردم به زراعت اشتغال داشته با آن هم از جمله ۹۶۱۰۰۰۰ هکتار زمین های قابل کشت در افغانستان، سالانه حدود ۳۵۹۱۰۰۰ هکتار آن به شکل لکه و آبی کشت می شود که از مجموع زمین های قابل کشت آبی، ۶،۵٪ آن در ولایات کندهار، هیرمند و نیمروز از آب رود هیرمند آبیاری می شوند. بخاطر بهره برداری از آب رود هیرمند برای مقاصد و اهداف زراعتی از دهه ۳۰ هجری شمسی به این سو یک تعداد پروژه های روی دست گرفته شده که شامل نهر بغرا، نادعلی، مارجه، نهر شمالان، نهر درویشان، نهرسراج و نهرخان نشین است. در حدود ۱۶۶۱۹۷ هکتار زمین در این حوزه آبی رود هیرمند آبیاری می گردد.¹⁹

۲) استحصال برق

ساخت سه بند برق بنام های کجکی، ارغنداب (دهله) و گرشک از جمله پروژه زیر بنائی می باشد که بر روی رود هیرمند احداث گردیده اند، هر یک را بصورت مختصر مورد مطالعه قرار می دهیم:

بند کجکی: ساخت و ساز این بند در سال ۱۹۵۱ آغاز گردید و در سال ۱۹۵۳ پایان یافت. این بند از لحاظ نوعیت خاکی بوده و در زمان ساخت خود با ظرفیت ذخیره سازی ۲۸۰۰ میلیون متر مکعب آب یعنی یک سوم ذخیره دریاچه هامون یکی از معروف ترین بندهای خاکی دنیا به شمار می رود. ارتفاع این بند ۱۰۰ متر و عرض آن ۲۲۹۰ متر بوده و ظرفیت تخلیه ۱۲۰۰ میلیون متر مکعب آب را دارا می باشد. این بند توانایی تولید ۱۲۰ میگاووات برق را دارا بوده و دریاچه پشت آن دارای ۵۸ کیلومتر طول و ۲ کیلومتر عرض می باشد.²⁰

بند ارغنداب (دهله): کار ساخت و ساز این بند در سال ۱۹۵۰، آغاز و در سال ۱۹۵۲، تکمیل گردید. این بند دارای ۵۰ متر ارتفاع بوده و دریاچه پشت آن دارای ۱۸ کیلومتر طول و دو کیلومتر عرض می باشد. در اصل این بند برای آبیاری زمین های زراعتی در مجاورت ولایت کندهار ساخته شده ولی ظرفیت تولید برق را نیز دارا می باشد و قرار بود که توربین های با ظرفیت تولید ۶ تا ۹ میگاووات برق در آنجا نصب شود اما تا هنوز عملی نشده است.

بند برق گرشک: این بند بر روی نهر بغرا ساخته شده است، این بند ظرفیت تولیدی ۲۴۰۰ کیلووات برق را دارا می باشد که از برق آن مردم مناطق گرشک، نادعلی، مارجه و بستان استفاده می کنند.²¹

۱۹ نجیب آقا فهیم، (۱۳۹۲)، وضعیت حقوقی حاکم بر رودخانه هلمند (Vaziyeti Hukuki Hakim be Rudhaneyi Helmand)، کابل: انتشارات عازم، ص. ۵۰.

۲۰ کار بند برق کجکی هلمند ۹۲ درصد تکمیل شده است (Takmil Suda ast ۹۲% Kari Band Barki Kajaki Helmand)، رادیو آزادی، <https://da.azadiradio.com/a.jhtml.۳۱۶۱۷۲۲۳> (تاریخ دسترسی: ۲۰۱۲، ۰۱، ۱۲).

۲۱ نجیب آقا فهیم، (۱۳۹۲)، وضعیت حقوقی حاکم بر رودخانه هلمند (Vaziyeti Hukuki Hakim be Rudhaneyi Helmand)، کابل: انتشارات عازم، ص ۵۲.

بند کمال خان و نقش آن بر سیاست آبی افغانستان با ایران

استفاده آب هیرمند در ایران

رود هیرمند علاوه بر اینکه ۳۵ کیلومتر مرز مشترک افغانستان با ایران را تشکیل می‌دهد، نیازهای آبی مناطق وسیعی را در شرق و جنوب شرق ایران (سیستان و بلوچستان) تأمین می‌کند. با وجود آنکه افغانستان نتوانسته است که از دریا و دریاچه‌های خود به نحو احسن استفاده نماید، کشور های همسایه، روی قطره قطره آب آن سرمایه گذاری کرده امکانات و وسایل استفاده درست از این آب‌ها را فراهم ساخته اند.

بروز خشک‌سالی‌های پی در پی در اواخر دهه چهل خورشیدی و خشک شدن آب رود هیرمند، دولت وقت ایران را بر آن داشت تا با استفاده از مشاوره‌های تخصصی جاپانی‌ها، برای کاستن دامنه زیان‌های ناشی از شرایط اقلیمی و استفاده مناسب از آب رود هیرمند، این آب را در گودال‌های طبیعی ای که درکنار مرز با افغانستان وجود دارند، هدایت نموده و امکانات استفاده تدریجی را از آن فراهم نماید. ازین ذخیره گاه‌های طبیعی در ایران تحت عنوان چاه نیمه‌های زابل یاد می‌شود که این چاه نیمه‌ها با عمق تخمینی پنج متری و مساحت کم و بیش ۱۰ هزار متر توانسته صدها میلیون متر مکعب آب هیرمند را ذخیره نماید تا از آنها درمواقع کمبود آب استفاده کند.

خشک‌سالی‌های سال‌های دهه هفتاد خورشیدی که کاهش شدید آب رود هیرمند را به همراه داشت، دولت مردان ایران را متوجه ناکافی بودن آب ذخیره شده در چاه نیمه‌های سه گانه قبلی ساخته و آنان را بر آن داشت که طرح احداث چاه نیمه چهارم را با ظرفیت ذخیره سازی ۸۰۰ میلیون متر مکعب آب در دستور کار خود قرار دهند. برای احداث چاه نیمه چهارم در کنار چاه نیمه‌های قبلی، هشتاد میلیون دالر امریکایی به مصرف رسیده و کار احداث آن در اوایل سال ۲۰۰۴ به پایان رسیده است.

طرح احداث خط لوله ۱۹۲ کیلومتری یکی دیگر از پروژه‌های مهم بوده که جهت انتقال آب ذخیره شده‌ی رود هیرمند در چاه نیمه‌ها، به شهر زاهدان؛ در سال ۲۰۰۳ به بهره برداری سپرده شد. قرار است که آب انتقال شده توسط این خط لوله ۲۷ میلیون متر مکعب آب که نیازهای آبی ۸۰۰ هزار نفر از ساکنان شهر زاهدان مرکز استان سیستان و بلوچستان را در سال تأمین نماید بدون هیچ گونه موافقت کتبی یا شفاهی دولت افغانستان صورت گرفته است و برای اجرای این پروژه مبلغی در حدود ۷۵ میلیون دالر به مصرف رسیده است.

بناءً ضرورت حفظ تعادل ایکولوژیک در منطقه شرق ایران که زیست‌گاه بعضی از انواع نادر حیوانات اهلی و پرنده گان بوده و رستن‌گاه بعضی از گیاهان کم‌یاب می‌باشد و هم چنین نیاز حیاتی بیشتر از یک میلیون نفر از ساکنان سیستان و بلوچستان که حتی سفره‌های آب زیر زمینی آن هم شور و غیر قابل استفاده می‌باشد؛ به آب رود هیرمند، عاملی محسوب می‌شود که چگونگی بهره برداری از آب رود متذکره به یک موضوع حساس و استراتژیک در روابط دو کشور تبدیل شده و هر چند گاهی مورد نزاع و مناقشه قرار گیرد.^{۲۲}

۲۲ زهرا سرگزی، جایگاه هیرمند در جغرافیای سیاسی و اقتصادی سیستان دوره پهلوی (Caygahi Hermand der Cogrfayayi siyasi ve iktisadi sisten devreyi Pehlevi)، پژوهشنامه تاریخ اجتماعی و اقتصادی، پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی، سال سوم، شماره دوم، زمستان ۱۳۹۲.

در تحقیق مرکز پژوهش های مجلس شورای اسلامی در مورد وضعیت آبی سیستان آمده است که: با بررسی منابع آبی منطقه، مشاهده می شود که تنها منبع تأمین آب در سیستان، در حال حاضر فقط متکی به رودخانه هیرمند است که از افغانستان وارد ایران می شود، زیرا:

- آب زیر زمینی یا به بیان دیگر آب های نیمه سطحی شور نه تنها قابل استفاده نیستند، بلکه مضر هستند و برخی آب های زیر سطحی موضعی شیرین، که به ندرت یافت می شوند، نیز به علت مشکلات منابع خاک اهمیت خاصی را در تأمین آب ندارند.

- آب دریاچه هامون اگر چه شیرین است و به ندرت برای کشاورزی در اطراف خود مورد استفاده قرار می گیرد، با این وصف دارای جنبه های زیست محیطی بوده، منبع مطمئن و مناسبی در امر کشاورزی محسوب نمی شود و در هر حال منبع اصلی آب آن هم رودخانه هیرمند است.

- رودخانه سیستان، رودخانه پریان مشترک و رودخانه پریان داخلی که شاخه از پریان مشترک است، اگرچه در خاک ایران جریان دارند ولی هر سه باید از آب رودخانه هیرمند تغذیه شوند.

چاه نیمه ها نیز که بخشی از آب دشت سیستان را تأمین می کنند، الزاماً باید از آب هیرمند آب گیری شوند.

نتیجه بحث فوق اینکه تنها منبع تأمین آب در منطقه سیستان فقط رودخانه هیرمند است و به همین علت کلیه اقدامات، مطالعات و سرمایه گذاری های که از سالها پیش در زمینه تأمین آب درین منطقه صورت گرفته بر اساس ورود آب از رودخانه مذکور به رودخانه سیستان و هم چنین به رودخانه پریان مشترک بوده است.

در گزارش حجم آب ورودی هیرمند به دشت سیستان علی رغم حقایق پیش بینی شده در قرار داد بطور متوسط یک میلیارد و ششصد میلیون متر مکعب در سال محاسبه شده است که حد اقل دو برابر آن چیزی است که بر اساس معاهده ۱۹۷۲ برای ایران تثبیت شده است. در گزارش هم چنین نیاز آبی منطقه سیستان اعم از شرب، کشاورزی، صنعت، خدمات تولیدی و کشاورزی معادل ۱,۸ تا ۲ میلیارد متر مکعب برآورد شده است. از نتیجه تحقیق چنین نتیجه گیری میشود که:

اولاً هیچ گاه منافع کامل ایران در موافقت نامه منظور نگردیده؛

ثانیاً امکاناتی برای اجرای صحیح و عملی آن فراهم نشده است. برای مثال اگر قرار باشد حقایق مورد توافق با ۸۲۰ میلیون متر مکعب مطرح باشد با توجه به نیاز های شرب روستاها و شهر ها که در درجه اول قرار دارد، فقط ۷۴۰ میلیون متر مکعب برای کشاورزی باقی می ماند که با این میزان آب فقط میتوان حدود ۵۰۰۰۰ هکتار از اراضی منطقه سیستان را کشت کرد در حالیکه اراضی قابل کشت سیستان ۱۲۰۰۰۰ هکتار می باشد.^{۲۳}

از سوی دیگر دولت ایران و ترکمنستان با احداث بند آب تحت عنوان سد دوستی ایران و ترکمنستان که در قسمت های اختتامی گوشه شمال شرقی ایران واقع شده است و با کشور ترکمنستان هم مرز است، ۸۲۰ میلیون متر مکعب آب به دست می آورد که این آب صرف تأمین آب اراضی دشت سرخس شده و به توسعه ۲۵ هزار هکتار زمین کشاورزی انجامیده و در این مورد هم چنان با دولت افغانستان هیچ مشورتی صورت نگرفته است.

۲۳ نجیب آقا فویوم، (۱۳۹۳)، وضعیت حقوقی حاکم بر رودخانه هلمند (Vaziyeti Hukuki Hakim be Rudhaneyi Helmand)، کابل: انتشارات عازم، ص. ۵۴-۵۵.

بند کمال خان و نقش آن بر سیاست آبی افغانستان با ایران

هم چنان مسأله بهره برداری بیشتر از هریرود موضوع دیگری است که در زمره محور های سیاست خارجی ایران در قبال افغانستان قرار گرفته است. ایران برای بهره برداری از آب هریرود، سد دوستی مشترک با ترکمنستان را ایجاد نموده است. این کشور با استفاده از مهار و مدیریت آب از طریق این سد، توانسته است بسیاری از زمین های غیر استفاده خود را به زیر کشت ببرد. بهره برداری بیش از حد آب از سوی ایران و ترکمنستان مانع از ورود آب به داخل افغانستان شده و این در حالیست از زمانی که افغانستان طرح سد سلما در شرق هرات را بر روی دریای هریرود آغاز نموده است، ایران از راههای رسمی و غیر رسمی تلاش نموده است تا مانع عملی شدن این طرح شود.²⁴

سیاست خارجی افغانستان در قبال ایران در پرتو سیاست آبی

سیاست خارجی عبارت از مجموعه ای از خط مشی ها و تصمیماتی است که یک دولت در برخورد با مسایل خارجی در چهارچوب اهداف کلی حاکم بر نظام سیاسی اش اعمال می کند.²⁵ سیاست خارجی افغانستان عبارت از مجموعه ای از خط مشی های کلان و استراتژی است که بر اساس منافع و مصالح ملی، اهداف و آرمانهای ملی، هنجارها- ارزش ها و عنعنات ملی شکل گرفته است. روابط افغانستان با ایران از سالهای کهن نظر به پدیده های متعدد مشترک (فرهنگی، نژادی، زبانی، دینی و تاریخی) وجود داشته، اما بصورت رسمی بعد از کسب استقلال با ایران روابط دیپلماتیک خود را برقرار نموده است. روابط ایران با افغانستان در قرن بیستم تا حد زیادی رابطه ای حسنه بوده و گاهی هم فراز و فرود های خود را داشته و در دوره های مختلف تحت تاثیر مولفه های چند بعدی قرار گرفته است.²⁶ قابل ذکر است که در این تحقیق به نسبت محدودیت های نوشتاری صرف سیاست آبی را بر اساس معاهده آب هیرمند به بررسی گرفته و از دیگر ابعاد آن خود داری می گردد.

اگر به تاریخ انعقاد معاهده بین افغانستان و ایران نگاهی بیاندازیم درمی یابیم که افغانستان سیاست آبی خود را با ایران با انعقاد معاهده آب هیرمند در طی چندین دهه و با طی فراز و فرود های زیادی انجام داده است. در این مورد اولین اقدامات به تاریخ ۱۹ اگست ۱۸۷۲ بین این دو کشور با حکمیت گولدسمت نماینده حکومت بریتانیای کبیر صورت پذیرفته است که در آن بند کمال خان را مبنای تقسیم آب بشکل مساویانه بین افغانستان و ایران دانسته بود.

دومین اقدام در سال ۱۹۰۵ توسط مکماهن صورت گرفته بود که بر اساس این اقدام سهم ایران صرف یک سوم حصه آب هیرمند بوده و بقیه دوسوم آن به افغانستان تعلق داشت و به نمایندگی از افغانستان امیر حبیب الله خان این حکمیت را رسماً پذیرفته بود.²⁷ آنچه که در این فیصله تذکر داده شده بود این است که رود هیرمند را اساساً یک رود داخلی دانسته بود که در این صورت رژیم حقوقی این رودخانه کاملاً مشخص بوده و ایران صرف از حق حبابه مستفید خواهد شد. لازم به ذکر است که مکماهن در این جا به خطا هم نرفته است، زیرا که این رود تنها ۳۵ کیلو متر مرز مشترک بین افغانستان و ایران را تشکیل می دهد که نمی شود با این قدر مرز، این رودخانه را یک رود خانه فرامرزی دانست.²⁸

سومین اقدام بشکل مذاکره مستقیم بین ایران و افغانستان بر می گردد به سال ۱۳۱۷ که این سند در شانزده ماده به امضا رسیده و در این سند بند کمال خان مبنای تقسیم آب بین دو کشور قرار می گیرد. یعنی همه ساله هر مقدار آبی که به بند کمال خان می رسد بین ایران و افغانستان از بند کمال خان به بعد به شکل مساویانه تقسیم می گردید.

۲۴ فرامرز قندهار (۱۳۹۳)، سیاست خارجی افغانستان در سپهر همکاری های منطقه ای (Siyaseti Afganistan Der Spher Hamkarihayi Mantikayi)، جلد اول، کابل: مرکز مطالعات استراتژیک وزارت امور خارجه، ص. ۱۰۴.
۲۵ اشرف خدا دادی، (۱۳۹۴)، حقوق بین الملل دریاها (Hukuki Beynül Milleli Deryaha)، تهران: انتشارات جنگل، جاودانه، ص. ۱۳۱.
۲۶ فرامرز قندهار (۱۳۹۳)، سیاست خارجی افغانستان در سپهر همکاری های منطقه ای (Siyaseti Afganistan Der Spher Hamkarihayi Mantikayi)، جلد اول، کابل: مرکز مطالعات استراتژیک وزارت امور خارجه، ص. ۹۵.
۲۷ نجیب آقا فهیم، (۱۳۹۳)، وضعیت حقوقی حاکم بر رودخانه هلمند (Vaziyeti Hukuki Hakim be Rudhaneyi Helmand)، انتشارات غلام، ص. ۸۹.
۲۸ نجیب آقا فهیم، (۱۳۹۵)، محمد موسی شفیق و دیپلماسی آب افغانستان (Muhammed Musa Safiq ve Diplomasi Ab Afganistan)، کابل: مرکز مطالعات استراتژیک وزارت امور خارجه، ص. ۳.

نهایتاً معاهده آب هیرمند بین افغانستان و ایران بعد از کش و قوس‌های زیادی در سال ۱۳۵۱ بین امیرعباس هویدا نخست وزیر وقت ایران و محمد موسی شفیق صدر اعظم افغانستان به امضا می‌رسد که یکی از مهمترین سندی است که به درستی خطوط کلی سیاست آبی بین این دو کشور را ترسیم نموده است. دولتین افغانستان و ایران با آرزوی رفع همیشگی کلیه اسباب اختلاف در مورد آب رود هیرمند و به منظور حفظ روابط حسنه بین المللی و احساسات ناشی از برادری و همسایگی تصمیم گرفتند معاهده را به این منظور منعقد نمایند.²⁹

خطوط کلی این معاهده طوری بود که در سال‌های نورمال آبی بر اساس محاسبه دستگاه آب‌شناسی دهرآود حقایق ایران ۲۲ متر مکعب در ثانیه بر علاوه چهار متر مکعب در ثانیه (سهم حسن نیت) و مجموعاً سهم حقایق ایران ۲۶ متر مکعب در ثانیه بود که در سال‌های زیر نورمال آبی متناسباً از سهم حقایق ایران کاسته می‌شد. یعنی تقریباً سهم ایران ۱/۷ و سهم افغانستان ۶/۷ حصه بود و در قسمت مازاد آب ایران سهمی نداشت.³⁰ رهبران سیاسی افغانستان از آغاز قرن بیستم استفاده از آب هیرمند را حق انحصاری افغانستان دانسته‌اند. یادداشت ۲۵ سپتامبر ۱۹۰۴ مک‌ماهون، حاکی از این بود که دولت افغانستان اصولاً نمی‌پذیرد که اختلافی بر سر مسئله تقسیم آب وجود دارد؛ زیرا معتقد است که موقعیت جغرافیایی، آنان را تنها صاحبان هیرمند می‌داند. این رویکرد باب هر نوع مذاکره را در خصوص تقسیم آب بسته است.

در دوره حکومت وحدت ملی اظهارات اشرف غنی رئیس جمهور وقت افغانستان در تهران گویای بخشی از سیاست جدید ژئوپولیتیکی افغانستان در قبال ایران از طریق اهرم‌های متعدد آبی است. به طوری که می‌توان نام سیاست «آب در برابر مهاجرین» به آن اطلاق کرد. وی در سال ۲۰۱۵ در سفارت افغانستان در تهران گفت: «کابل در مواجهه با کشورهای همسایه در موضع ضعیف نیست. کشورهای همسایه هم به افغانستان احتیاج دارند. ما برای حل مشکل مهاجران به تهران التماس نکرده‌ایم. نیازی به التماس نیست». غنی با اشاره به حوزه آبی هریرود، گفت: اگر دولت ایران برای حل معضل مهاجران اقدام نکند، کابل هم نیازی نمی‌بیند تا به خواست‌های ایران در رابطه با حقایق ایران ترتیب اثر دهد.

اشرف غنی در این چند جمله به خوبی بخش بزرگی از نیت ژئوپولیتیکی افغانستان در خصوص ایران را تبیین کرده بود. به عبارت ساده‌تر، به نظر می‌رسد، افغانستان با احداث سدهای گوناگون درصدد چالش‌سازی‌های متعدد در حوزه‌های آبی متفاوت است. درحالی‌که ناخرسندی اصلی ایران بر سر حقایق هیرمند میباشد. غنی عملاً با چالش حقایق حوزه آبی هریرود که تأمین‌کننده آب خراسان است، از یک کد ژئوپولیتیکی مهم استفاده کرده و پیام تهدیدآمیز روشنی به ایران داده بود. این کد به دو شکل قابل تفسیر است. نخست اینکه: سرنوشت هیرمند از نظر افغان‌ها تمام شده است و از این پس در خصوص هریرود مذاکره می‌کنیم و در صورت ندادن امتیاز، تجربه هیرمند را در خراسان تکرار خواهیم کرد. دوم اینکه علاوه بر هیرمند، جبهه جدیدی در هریرود باز شده است.³¹

افغانستان بر این باور است که از طریق کنترل آب‌های خروجی‌اش به سمت ایران قادر است رفتار و تصمیمات سیاسی ایران در زمینه فروش نفت ارزان و پذیرش مهاجران را کنترل کند. سیاست آبی افغانستان با وجود سلطه بی‌ثبات بر سپهر سیاسی آن تحت تأثیر ژئوپولیتیک این کشور است. تمام حاکمان افغانستان از هر گرایش، می‌دانند که از طریق کنترل آب قادر به کنترل همسایگان خود خواهند بود. افغانستان کشوری است که در تنگنای جغرافیایی قرار گرفته است. محصور بودن این کشور در خشکی و فقدان راه به آب‌های آزاد، روابط تجاری آن را مختل کرده و این کشور را به لحاظ جغرافیایی به پاکستان و ایران وابسته ساخته است.³²

۲۹ نجیب آقا فهیم، (۱۳۹۲)، وضعیت حقوقی حاکم بر رودخانه هلمند (Vaziyeti Hukuki Hakim be Rudhaneyi Helmand)، کابل: انتشارات عازم، ص. ۹۱-۹۲.

۳۰ نجیب آقا فهیم، (۱۳۹۲)، آب عرصه تقابل منافع افغانستان با همسایگان (Ab Arsayi Tatabul Manfi Afganistan Ba Hamsayaganas)، کابل: انتشارات عازم، ص. ۹۶-۹۷.

۳۱ چالش‌های ایران با همسایگان در حوزه آبی (Çalishayl Iran Ba Hamsayaganas Der Havzayl Abi)، سپوتنیک، <https://spnfa.ir>، (تاریخ دسترسی: ۱۸، ۱۱، ۲۰۲۲).

۳۲ جنگ خاموش آب میان افغانستان و ایران (Cangi Hamus Ab Miyan Afganistan ve Iran)، تی آر تی، <https://www.trt.net.tr>، (تاریخ دسترسی: ۱۸، ۱۱، ۲۰۲۲).

بند کمال خان و نقش آن بر سیاست آبی افغانستان با ایران

بند کمال خان به عنوان یکی از زیر ساخت های آبی

ساخت بندهای آب‌گردان و ذخیره ای، با توجه به توسعه پایدار و اصل نرسیدن خسارات قابل ملاحظه به کشورهای پائین دست، ضمن اینکه ما را از خشک‌سالی و کمبود آب در فصول گرم محافظت می‌کند، زمینه را برای منعقد نمودن معاهدات و توافق نامه ها بر سر آب‌های فرامرزی با همسایه ها مساعد می‌گرداند. هرگاه اگر رودخانه هیرمند را مد نظر داشته باشیم، اگر بند های کجکی و دهله بر روی این رودخانه احداث نمی‌شد، اکنون چگونه امکان داشت تا بخشی از سیلاب های هیرمند بالایی مهار شود و برای آبیاری و سایر مصارف در فصول کم آب استفاده شود؟ همین اکنون یکی از چالش‌ها سد راه تطبیق معاهده آب هیرمند میان افغانستان و ایران؛ نبود بند کمال خان و ساختمان‌های اندازه گیری کننده آبی مشترک بر روی رود پریان بود که خوش‌بختانه با افتتاح این بند به عنوان یکی از زیرساخت‌های آبی، این چالش نیز مرفوع خواهد شد. طبق ماده دوم و سوم معاهده هیرمند، افغانستان مکلف است تا آب را بر اساس جدول مندرج در ماده سوم معاهده هیرمند به ایران تحویل دهد. اما افغانستان قادر به رساندن آب بگونه منظم به ایران نیست و ایران با احداث چاه نیمه ها و سایر زیر ساخت های آبی، همه آبی که بصورت جریان‌های ثابت و سیلابی وارد دلتای هیرمند می‌شود، را ذخیره نموده و در فصول خشک و کم آبی استفاده می‌کند. همین اکنون ایران در نبود بند کمال خان سالانه چند برابر حبابه اش از رودخانه هیرمند آب می‌گیرد و در عین حال از اینکه افغانستان نمی‌تواند آب تنظیم شده را طبق جدول مندرج معاهده هیرمند به ایران تحویل دهد، شاکی است.³³

زیر ساخت های آبی و بندها، جای‌گزین یخچال های در حال نابودی اند. باران‌های رگ‌بار ناشی از تغییرات اقلیمی مجالی برای ذخیره نمودن منابع آبی در کشور بالا دست نمی‌دهد در نهایت منتج به تهدید مردم از لحاظ تخریبات سیلاب‌های خطرناک و خشک‌سالی می‌شود و موجب خساره مند شدن جامعه می‌گردد. برای مهار و مدیریت سیلاب‌ها، احداث و اعمار بندها ضروری و حتمی است. بناءً اگر کشورهای توسعه یافته و نیمه توسعه یافته رویکرد مدیریت پایدار منابع آب را عنوان می‌کنند، بخاطر جلوگیری از بند سازی های بی رویه و افراطی است که دهه های گذشته مرتکب آن شده اند. با توجه به اینکه در حال حاضر تعداد بند های کوچک و بزرگ در حال بهره برداری افغانستان به ۲۱ بند می‌رسد. تعریف توسعه و مدیریت پایدار منابع آب در این کشور به مفهوم توقف بند سازی و یا حتی تخریب بند های در حال بهره برداری نیست.

تغییرات اقلیمی، افغانستان را بشدت تهدید می‌کند و یخچال های این کشور در حال نابودی اند و جریان آب پایه رودخانه ها در حال از بین رفتن است. بناً بند سازی با رعایت اصل اعتدال و اتخاذ رویکرد مدیریت پایدار و مبتنی بر واقعیت های اقلیمی منطقه در هر حوزه آبریز متناسب به واقعیت های آن، امری ضروری است. در خیلی از رودخانه های افغانستان بند عملکرد یخچال گذشته را می‌تواند ایفا کند، چنان که سیلاب های فصول بارندگی را ذخیره کرده و بصورت تنظیم شده در فصول بی باران و خشک رها می‌سازد. از اینرو سیاست گذاری های آبی افغانستان می‌بایست مبتنی بر وضعیت این کشور و در پرتو واقعیت های جهانی اساس گذاری شود.³⁴

نتیجه گیری

تاریخ بند کمال خان با رود هیرمند گره خورده و مطالعه یکی بدون دیگری مفهومی نخواهد داشت و منازعات آبی افغانستان که از دیر زمانی به عنوان یک چالش در فرا راه حکومت‌ها قرار داشته، اکثراً در در حوزه غرب با ایران بوده و ایران که بیشتر به منابع آبی افغانستان وابستگی شدید دارد بصورت مداوم خواهان تغییر رژیم حقوقی رود هیرمند

۳۳ یحیی حازم، (۱۳۹۵)، آب های فرامرزی افغانستان؛ سه تهدید و سه فرصت فرصت (Abhayi Faramarzi; Se Tehdit ve Se Firsat)، چهارمین کنفرانس ملی آب، ۱۶ حوت.
۳۴ یحیی حازم، (۱۳۹۵)، آب های فرامرزی افغانستان؛ سه تهدید و سه فرصت فرصت (Abhayi Faramarzi; Se Tehdit ve Se Firsat)، چهارمین کنفرانس ملی آب، ۱۶ حوت.

بوده و همواره در تمام مذاکرات خود روی این مسئله پا فشاری داشته است که در ذات خود برای افغانستان در سیاست خارجی اش درد سر ساز بوده است.

کشور ایران که یگانه استفاده کننده حق آبه رود هیرمند می باشد، احداث بند کمال خان برای این کشور دارای اثرات خاصی بوده که با تکمیل و بهره برداری این بند، قسمت زیادی از آب مورد ضرورت خود را که فراتر از حقایق تعیین شده بر اساس معاهده سال ۱۳۵۱ استفاده می نموده از دست می دهد. از همین جهت بند کمال خان می تواند سبب ایجاد دگرگونی خاصی بین این دو کشور شده و روابط دیرینه آنان به نحوی دچار تغییر خواهد شد که در نتیجه سیاست خارجی افغانستان با ایران زیر چتر این رودخانه قابل مطالعه خواهد بود.

در عصری که ما زندگی می نمائیم یکی از مباحث گرم در دنیای سیاست، دیپلماسی آب بوده و مهم ترین جدال هم جدال بر سر آب می باشد. زیرا چالش بر سر منابع آب و حقایق در واقع موضوع اصلی چالش ها و رقابت ها است. به همین دلیل مدیریت منابع آبی بمثابه توسعه پایدار منطقی، مفهومی جز عبور از تناقضات و تضادهای فاجعه بار چیز دیگری در پی ندارد. به عبارتی دیگر توسعه متوازن و هماهنگ منطقه ای می تواند بر چالش های مزمن آب نقطه ی پایان بگذارد و سیاست های سلبی را به سیاست های ایجابی تبدیل کند که احداث بند کمال خان می تواند برای کشور ایران درد سر ساز بوده باشد. بشرط که دولت افغانستان بتواند از عهده مدیریت درست منابع آبی خود در سراسر کشور و به خصوص در حوزه غرب بدر آید.

از اینکه دولت ایران نسبت به افغانستان اهرم های فشار زیادی را روی دست داشته و هر ازگاهی از این نقطه فشارها برای برآورده شده خواسته های خود استمداد جسته است احداث بند کمال خان نیز می تواند بالمتقابل نقطه فشار خوبی باشد که در اختیار دولت افغانستان تا علیه کشور ایران در صورت نیاز از این فشار استفاده نماید.

بند کمال خان و نقش آن بر سیاست آبی افغانستان با ایران

منابع و مآخذ

- اشرف خدا دادی، (۴۹۳۱)، حقوق بین الملل دریاها (*Hukuki Beynül Milleli Deryaha*)، تهران: انتشارات جنگل.
- پرگار: اختلاف ایران و افغانستان بر سر آب (*Parkar. Ihtilaf Afganistan ve Iran Ber Seri AB*)، بی بی سی، <https://www.youtube.com/watch?v=3usnMz0sSyU>، (تاریخ دسترسی: ۱۲۰۲/۳/۳).
- پیشینه تاریخی بند کمال خان (*Pishina e Tarikhi Band e Kamal Khan*)، <http://www-bbc-com.cdn.ampproject.org/v/s/www.bbc.com/persian/afghanistan>، (تاریخ دسترسی: ۷۱،۲،۲۲۰۲).
- جنگ خاموش آب میان افغانستان و ایران (*Cangi Hamus Ab Miyan Afganistan ve Iran*)، تی آر تی، <https://www.trt.net.tr>، (تاریخ دسترسی: ۸۱،۱۱،۲۲۰۲).
- چالش های ایران با همسایگانش در حوضه آبی (*Çalışhayi Iran Ba Hamsayaganas Der Havzayi Abi*)، سپوتنیک، <https://spnfa.ir>، (تاریخ دسترسی: ۰۱،۴۰،۲۲۰۲).
- حمید پیشگاه هادیان و سید علی رضا حجازی، چالش های مشترک هیدروپولیتیک ایران با عراق و افغانستان از سال ۱۰۰۲ تا ۰۱۰۲ مطالعه موردی اروند و هیرمند (*Çalışhayi Mustaraki Hidropolitik Iran Ba Irak*)، فصلنامه علمی-پژوهشی علوم سیاسی و روابط بین الملل.
- زهرا سرگزی، جایگاه هیرمند در جغرافیای سیاسی و اقتصادی سیستان دوره پهلوی (*Caygahi Hermand der Cografyayi siyasi ve iktisadi sisten devreyi Pehlevi*)، پژوهشنامه تاریخ اجتماعی و اقتصادی، پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی. سال سوم، شماره دوم، زمستان ۳۹۳۱.
- سیدعباس عراقچی، (۴۹۳۱)، دیپلماسی آب های فرامرزی و نظام بین الملل (*Diplomasi Abhayi Faramarzai ve Nizami Beynülmilell*)، تهران: نشر وزارت امور خارجه.
- سیدمحمد رضا دست، غیب و دیگران، (۶۹۳۱)، نظام حقوق بشردوستانه اسلامی ناظر به حق برآب (*Nizami Hukuk Basar Dustane Islami Nazir Be Hukuk Abha*)، تهران: انتشارات خورسندی.
- شیرزمان باختری، (۶۹۳۱)، اهمیت رود نیل برای مصر (*Ehmiyeti Rodi Niyil Berayi Mısır*)، مجله علمی پوهنتون تخار. سال سوم، شماره دوم، تابستان، نمر مسلسل ۸ ارگان نشراتی پوهنتون تخار.
- عبدالغفور آرزو، (۵۹۳۱ ب)، تداوم سیاست خارجی و چالش های مرحله گذار (*Tedavum Siyaseti Harici ve Çalışhayi Merhaleyi Guzar*)، دوشنبه: سفارت کبرای جمهوری اسلامی افغانستان.
- فرامرزی مونا، (۳۹۳۱)، سیاست خارجی افغانستان در سپهر همکاری های منطقه ای (*Siyaseti Afganistan Der Spher Hamkarihayi Mantikayi*)، جلد اول، کابل: مرکز مطالعات استراتژیک وزارت امور خارجه.

کار بند برق کجکی هلمند ۲۹ درصد تکمیل شده است (*Takmil Suda ast ۹۲٪ Kari Band Barki Kajaki Helmand*)، رادیو آزادی، <https://da.azadiradio.com/a/31617223.html>، (تاریخ دسترسی: 2012.01.12).

محمدسام اکبر، (۷۹۳۱)، فرهنگ اصطلاحات آب و هوا شناسی (*Farhangi Istilahati Ab ve Havasinasi*)، کابل: پروانه گرافیک.

محمدعلم آرام، (۸۹۳۱)، نظام حقوقی رودخانه های بین المللی غیرقابل کشتی رانی و نقش آن در جلوگیری از منازعات آبی (مطالعه موردی رودآمو) (*Nizami Hukuki Rudhanehayi Beynulmilell Gayri Kabil Kistirani ve Naksi An Der*)، تیزس ماستری، کابل، دانشگاه کابل.

مریم هوتکی، (۶۹۳۱)، آب، مدیریت و مشارکت (*AB, Mudiriyet ve Musarikat*)، کابل: انتشارات عازم.

نجیب آقا فهیم، (۲۹۳۱)، آب عرصه تقابل منافع افغانستان با همسایگان (*Ab Arsayi Tatabul Manfi Afganistan Ba*)، کابل: انتشارات عازم.

نجیب آقا فهیم، (۳۹۳۱)، وضعیت حقوقی حاکم بر رودخانه هلمند (*Vaziyeti Hukuki Hakim be Rudhaneyi Helmand*)، کابل: انتشارات عازم.

نجیب آقا فهیم، (۵۹۳۱)، محمدموسی شفیق و دیپلماسی آب افغانستان (*Muhammed Musa Safiq ve Diplomasi Ab Afganistan*)، کابل: مرکز مطالعات استراتژیک وزارت امور خارجه.

یحیی حازم، (۵۹۳۱)، آب های فرامرزی افغانستان؛ سه تهدید و سه فرصت افغانستان (*Avhayi Faramarzi Afganistan*)، چهارمین کنفرانس ملی آب، ۶۱ حوت.

STRUCTURED ABSTRACT

Water as a valuable element in human's life is much importance and has a vital place in the policy formulation of countries, today we know that the world population is increasing and despite of increasing population there is need for fresh waters, fresh water is declining in the natural environment. On other hand, increasing human necessities to water resources and on the other side, reducing freshwater resources to meet humanity's needs, has created a new category called water diplomacy among countries, which aims to manage water resources for diplomatic use in order to achieve the economic, social, security and political goals of a state against other countries.

Afghanistan is located in an area where there are more resource of water than its neighbors such as Uzbekistan, Pakistan, Iran, etc. On the other hand, compared to some of its neighboring countries, it has relatively considerable water, which if managed and used properly, the shortage of the country's water will exposed. But as but as it seems it has been years due to the lack of water management in Afghanistan the other countries gain more advantage than the Afghanistan itself, from other side due to internal instable situation in Afghanistan, interfering and abusing of some other neighborhood countries has been increasing that are trying to use from Afghanistan water source and still not considered enough so it has been seen from late the conflicts among Afghanistan and it's neighborhoods because of water usages. This has certainly played a role in determining the basic lines of Afghanistan's water policy and the country's foreign policy has been somehow effected by these water disputes.

Afghanistan water conflicts have been a serious challenge for the government in this country specially in western part of this country Iran is highly dependent on Afghanistan's water resources, and in order to

use optimal use of Afghanistan water resources, it has wanted to change the legal regime of the Helmand River and it has always put pressure on this issue in all its negotiations which is inherently for Afghanistan. It has been a headache in its foreign policy but in the past Afghanistan was not a strong country to control its internal waters, but in recent years, it had achieved this goal in order to manage its internal waters well, which is one of these desirable measures. The opening of Kamal Khan dam was that with the fall of the republication system and the establishment of the Emirate Islamic of Afghanistan it's still not clear what the policy of Islamic Emirate regarding the management of water resources and it can certainly be said that the efficiency the Kamal Khan Dam will change the foreign policy of this country with Iran, which is Afghanistan's water partner in the western region, will influence it.

The importance of this dam for Afghanistan is because, with the completion of its work, 52 million cubic meters of water is stored and 174,000 hectares of land is irrigated. And by generating electricity with a capacity of nine megawatts, many parts of Nimroz province and neighboring provinces will also be able to use electricity lighting. On the other hand, the construction of this dam for Afghanistan, in addition to economic, social and ideological values, will have a prestige value and will increase the prestige of this country at the regional and global levels.

In addition to forming 35 kilometers of Afghanistan's shared border with Iran, the Helmand River provides water needs for large areas in eastern and southeastern Iran (Sistan and Baluchistan). Although Afghanistan has failed to make good use of its sea and lakes, neighboring countries have invested in its water droplets, providing facilities and means for proper use of these waters.

The occurrence of successive droughts in the late 1960s and the drying of the Helmand River prompted the then-Iranian government to use specialized consultations by Japan to reduce the scope of losses caused

بند کمال خان و نقش آن بر سیاست آبی افغانستان با ایران

by climatic conditions and to properly use the Helmand river water, to direct this water in natural pits along the border with Afghanistan and provide gradual use of it. To do this natural reserve in Iran is referred to the Zabul semi-well, which with an estimated depth of five meters and an area of more than 10,000 meters has been able to store hundreds of millions of cubic meters of Helmand water to use it; in fact water shortages.

Therefore, Kamal Khan Dam can cause a special change between Afghanistan and Iran and their long-standing relations will change in a way that Afghanistan's foreign policy with Iran under the tent of this river can be studied.

Afghanistan believes that by controlling its outlet waters toward Iran, is able to control Iran's political behavior and decisions regarding the sale of cheap fuel and the acceptance of migrants. Afghanistan's water policy is influenced by its geopolitics despite unstable dominance over its political sphere. All Afghan rulers, whatever their tendencies and from every faction that came to power, know that they will be able to control their neighbors through the controlling water, because Afghanistan is a country that is in geographical straits and its pinch and lack of roads to open water have disrupted its trade relations has made it geographically dependent on Pakistan and Iran.

The overall purpose of this article is to explain the role and importance of Kamal Khan Dam by stating its historical background, and with the opening of this dam, which has an extraordinary political and economic value for Afghanistan, the importance and necessity of research becomes more tangible. The research hypothesis is based on the principle that Kamal Khan Dam could be a gateway to the development of Afghanistan's water policy with Iran.